

2. Радіонов Ю. Д. Проблема ефективності використання бюджетних коштів / Ю. Д. Радіонов // Фінанси України. – 2011. – №5. – С. 47–55.
3. Запатріна І. В. Бюджетне регулювання економічного зростання: автореф. дис. д-ра екон. наук.: 08.00.08 / І. В. Запатріна. – К.: Науково-дослідний фінансовий інститут Академії фінансового управління Міністерства фінансів України, 2008. – 35 с.
4. Економічний енциклопедичний словник / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій; за ред. С. В. Мочерного. – Л.: Світ. – Т. 1, 2005. – С. 217.
5. Бюджетний кодекс: станом на 1 січня 2011 р. – Х.: Фактор, 2010. – 368 с.
6. Мельничук В. Г. Стан та основні тенденції розвитку фінансів в інституційних секторах економіки України / В. Г. Мельничук // Фінанси України. – 2006. – № 9. – С. 104–116.
7. Старостенко Н. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету міста / Н. Старостенко // Економіка України. – 2005. – №8. – С. 38–47.
8. Поляк Г. Б. Бюджетная система России: Учебн. для вузов / Под ред. Г. Б. Поляка. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 540 с

УДК 336.221.22:330.341.1

Буряк П. Ю., д.е.н., професор

Львівська державна фінансова академія

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВІ МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті обґрунтовано та визначено ефективність використання бюджетно-податкових механізмів стимулювання інноваційної діяльності в Україні на основі дослідження зарубіжного досвіду.

Ключові слова: бюджетно-податкові механізми, інноваційна діяльність, інноваційна активність промислових підприємств, фінансові стимули, зарубіжний досвід.

Buryak P.

BUDGETARY TAX MECHANISMS OF STIMULATION OF INNOVATIVE ACTIVITY IN MODERN TERMS

The article grounded and certain efficiency of the use of budgetary tax mechanisms of stimulation of innovative activity in Ukraine on the basis of research of foreign experience.

Key words: budgetary tax mechanisms, innovative activity, innovative activity of industrial enterprises, fiscal stimuli, foreign experience.

Буряк П. Ю.

Буряк П. Ю.

БЮДЖЕТНО-НАЛОГОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ СТИМУЛИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В статье обоснована и определена эффективность использования бюджетно-налоговых механизмов стимулирования инновационной деятельности в Украине на основе исследования зарубежного опыта.

Ключевые слова: бюджетно-налоговые механизмы, инновационная деятельность, инновационная активность промышленных предприятий, фискальные стимулы, зарубежный опыт.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Стимулювання інноваційної діяльності підприємств є пріоритетним завданням економічної політики урядів, які прагнуть вийти на траєкторію стійкого економічного розвитку. Це завдання є непростим і стає вкрай складним у періоди економічного спаду. В політичних колах часто полемізують щодо сумнівної необхідності фінансування інновацій в умовах зростання фінансових обмежень. Офіційні дані свідчать про те, що криза вже почала впливати на інноваційний процес. Витрати на інноваційну діяльність підприємств скорочуються через переважне їх фінансування за рахунок грошових потоків, які знижуються під час економічного спаду. Водночас оскільки банки, небанківські фінансові посередники й інвестори стали чутливішими до ризику, підприємства стикнулися з труднощами залучення фінансових ресурсів із зовнішніх джерел для фінансування своїх інвестицій. Бізнесові дослідження й розробки також було переорієнтовано на короткострокові, малоризикові інновації, тоді як довгострокові проекти було зупинено в першу чергу. Ось чому дослідження в руслі цієї проблематики є важливим науковим та практичним завданням, що безумовно актуалізує і тему цієї статті.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Значну увагу висвітленню проблем державного стимулювання інноваційної діяльності приділяли у своїх працях Ю. Бажал, Є. Бойко, А. Власов, В. Гейц, О. Дем'янюк, О. Замасло, М. Крупка. Вивченню та аналізу міжнародного досвіду використання бюджетно-податкових механізмів стимулювання інноваційної діяльності присвячені праці Б. Білінгса, Дж. Варди, Ч. Еквіста, Х. Хайсберса, Л. Хоммена. Однак залишається не до кінця

опрацьованою проблема адаптації світового досвіду використання фіскального стимулювання до реалій розвитку вітчизняної економіки.

Цілі статті. Метою даної публікації є обґрунтування та визначення ефективності використання бюджетно-податкових механізмів стимулювання інноваційної діяльності в Україні на основі дослідження зарубіжного досвіду.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Можливості та конкретні шляхи переходу вітчизняної економіки до інноваційної моделі розвитку залежать від наявного у країні інноваційного потенціалу. За даними ООН, на початку ХХІ ст. Україна посідала одне з перших місць у світі за кількістю наукових співробітників. Сьогодні Україна залишається серед світових лідерів за більшістю напрямків фундаментальної науки. У 2010 р. виконанням наукових та науково-технічних робіт займалися 89,5 тис. працівників наукових організацій України, що на 3,1% менше порівняно з відповідним періодом 2009 р. Кількість організацій, які проводять наукові дослідження й розробки у 2010 р. становили 1303, що на 2,8% менше ніж у попередньому році [1]. Упродовж останніх п'яти років інноваційна активність вітчизняних промислових підприємств є низькою. Впродовж 2006–2010 рр. частка підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, в загальній кількості промислових підприємств коливалась від 10,0% до 11,5% (табл. 1).

Таблиця 1

Показники інноваційної активності
промислових підприємств України у 2006–2010 рр.*

Показник	Рік				
	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	10,0	11,5	10,8	10,7	11,5
Впроваджено нових технологічних процесів, процесів	1145	1419	1647	1893	2043
Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	2408	2526	2446	2685	2408
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	6,7	6,7	5,9	4,8	3,8

* складено за даними джерела: [1]

Як видно з даних табл. 1, у 2010 р. порівняно з 2006 р. збільшилась кількість впроваджених інноваційних технологій у виробництво на 78%. Освоєння інноваційних видів продукції протягом досліджуваного періоду то збільшувалось, то зменшувалось, і у 2010 році повернулося до рівня 2006 р. А ось питома вага реалізованої інноваційної продукції знизилась у 2010 р. порівняно з 2006 р. на 2,9%.

Тим не менше криза може підвищити конкурентні переваги підприємств з інтенсивною дослідницькою діяльністю, які усвідомлюють можливості для встановлення панівного становища на ринку через підвищення витрат на інновації. Багато з сьогоднішніх підприємств – лідерів у своїх сегментах було створено або трансформовано в період «творчого руйнування» (*creative destruction*) економічних спадів, унаслідок значного збільшення витрат на інноваційні дослідження та їх упровадження після падіння «нової економіки» у 2001 р.

Для стимулювання інноваційної діяльності держава може діяти у найбільш поширених двох напрямках: надавати достатнє фінансування інноваційних процесів із бюджету та створювати ефективний механізм податкових стимулів.

Так уряди країн – членів ОЕСР і більшості країн, що не входять до цього об'єднання, у 2008–2009 рр. ввели пакети економічних стимулів для протистояння спаду економіки. Більшість урядів висловила думку, що їхні стимули повинні не лише підвищувати агрегований попит у короткостроковому періоді та пропозицію, а й відновлювати сприятливі умови для інновацій та економічного зростання. В результаті пакети стимулів включають заходи, спрямовані на такі сфери, як інвестиції в сучасну інфраструктуру, розробки і впровадження, підтримка інновацій, малого й середнього бізнесу, освіта, екологізація економіки.

У сфері бюджетних видатків майже всі країни – члени ОЕСР ввели державні інвестиційні програми. Австралія, Канада, Мексика, Корея і Польща були найактивнішими, збільшивши публічні інвестиції у відповідь на кризу на суми, наближені до 1,0% ВВП 2008 р. Досить часто запроваджуються трансфери домогосподарствам, особливо для верств населення з низьким доходом. Декілька країн, включаючи Чехію, Японію, Корею, Мексику, Португалію, Словаччину й Іспанію, оголосили про збільшення субсидій бізнесовому сектору.

Найбільшими фіскальними стимулами були у 2009 р., однак простежувалася певна варіація між країнами. Дискреційні фіскальні заходи для запобігання падінню активності деякі країни запровадили вже у 2008 р., зокрема, Австралія, Канада, Корея, Нова Зеландія, Іспанія і США. Проте більшість країн ввела масштабні підтримуючі заходи саме у 2009 р.

Держави, які не є членами ОЕСР, також запроваджують значні пакети економічних стимулів, зокрема, Китай – 585 млрд дол. США, або 19,0% ВВП, Бразилія – 152 млрд дол., або 15%, Росія – 101 млрд дол., або 8,0%, Чилі – 4 млрд дол., або 2,8% ВВП [2].

Більшість економічних стимулів застосовуються з метою стимулювання попиту в короткій перспективі (вливання готівки в економіку й захист існуючих робочих місць). Тим не менше більшість урядів також планують сприяти середньо- й довгостроковому зростанню через інвестиції, які матимуть відгук із боку пропозиції.

Загалом природа фіскальних стимулюючих заходів може бути поділена на:

- заходи щодо захисту банків і фінансової системи (включають також важелі впливу монетарної політики, що не розглядаються в цій праці;

- заходи на підтримку бізнесу (зниження податків, включаючи зниження ставок ПДВ;

- гарантування короткострокових кредитів;

- заходи спрямовані на конкретні сектори економіки;

- заходи з підтримання фінансового стану населення і зниження його вразливості до наслідків кризи (включаючи зниження податків, готівкові виплати, виплати по безробіттю, підтримку осіб із низькими доходами, зменшення вартості послуг з охорони здоров'я тощо);

- заходи стосовно інновацій і довгострокового економічного росту.

Вирішуючи питання про заходи стосовно інновацій і довгострокового економічного росту, країни-члени ОЕСР, а також ті, що не входять до об'єднання, концентруються на таких моментах:

- покращення інфраструктури (дороги, транспорт, інформаційні й комунікаційні технології);

- підтримка науки, розробок та інновацій;

– інвестування в людський капітал, освіта, підвищення кваліфікації;

– забезпечення інвестицій у екологічно чисті технології та інновації для досягнення енергетичної ефективності і стійкого економічного зростання;

– всебічна підтримка підприємництва, включаючи венчурні інвестиції.

Конкретні заходи фіскальної політики, спрямовані на активізацію інноваційної діяльності у країнах-членах ОЕСР (саме у відповідь на кризові явища), наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Обсяг і структура пакетів фіскальних стимулів
в окремих країнах ОЕСР, 2008–2010 рр.*

Країна/ од.виміру	Показник	Розрахункові фіскальні витрати			
		2008–2010 рр., усього	2008 р.	2009 р.	2010 р.
1	2	3	4	5	6
<i>Австралія</i> (млн австрал. дол.)	Оплата підвищення кваліфікації	511	0	462	49
	Податкові знижки за нові інвестиції	1 050	0	1 050	0
	Податкові знижки для малого й середнього бізнесу	1 515	0	420	1 095
	Бюджетні видатки на освіту	14 663	0	6 836	7 827
<i>Австрія</i> (млн євро)	Прискорена амортизація	250	0	0	250
	Бюджетні видатки на освіту	98	0	25	73
	Бюджетні видатки на розробки і впровадження (інновації)	100	0	50	50
<i>Бельгія</i> (млн євро)	Зниження податку на доходи персоналу, зайнятого у сфері досліджень і розробок	76	0	38	38

Продовж. табл. 2

1	2	3	4	5	6
<i>Канада</i> (млн канад. дол.)	Оподаткування бізнесу	5 319	1 130	1 975	2 214
<i>Чехія</i> (млн крон)	Прискорена амортизація	9	0	9	0
	Бюджетні трансфери бізнесу:	13	0	13	0
	– малі й середні підприємства;	3	0	3	0
	– витрати на дослідження й розробки	2	0	2	0
	Субсидії для проектів у енергетиці				
<i>Фінляндія</i> (млн євро)	Прискорена амортизація	83	0	65	18
<i>Німеччина</i> (млн євро)	Податкові знижки щодо інвестицій	6 200	0	1 900	4 300
	Спеціальні умови амортизації для малих і середніх підприємств	630	0	245	385
	Бюджетні видатки на сприяння інвестиціям, інноваціям, дослідженням і розробкам	4 710	0	2 260	2 450
<i>Японія</i> (млн єн)	Прискорена амортизація	323	0	134	186
	Податкові знижки для малого й середнього бізнесу	407	0	168	239
<i>Корея</i> (млн вон)	Оподаткування діяльності, пов'язаної з дослідженнями й розробками	640	0	0	640
	Бюджетні видатки на освіту	404	404	0	0

Продовж. табл. 2

1	2	3	4	5	6
<i>Люксембург</i> (млн євро)	Бюджетні трансфери бізнесу:	71	0	56	15
	– для малого й середнього бізнесу;	11	1	11	0
	– витрати на дослідження й розробки	30	0	30	0
<i>Мексика</i> (млн песо)	Бюджетні трансфери бізнесу:	н/д	0	45	н/д
<i>Нідерланди</i> (млн євро)	Прискорена амортизація	1 800	0	900	900
	Податкові знижки для малого й середнього бізнесу	528	0	264	264
<i>Нова Зеландія</i> (млн дол.)	Податкові знижки для малого й середнього бізнесу	375	0	271	104
<i>Норвегія</i> (млн норв. крон)	Оподаткування бізнесу	н/д	0	3 250	н/д
<i>Польща</i> (млн злотих)	Оподаткування бізнесу:	0	1600	800	800
<i>Швеція</i> (млн швед. крон)	Бюджетні трансфери населенню	701	0	298	403
	Бюджетні трансфери бізнесу	0	0	3000	0

* складено за даними джерела: [2; 3]

У розрізі структури фінансування інфраструктурні інвестиції, освіта, а інколи й екологічні технології є найвагомішими в пакетах стимулювання економіки (табл. 3).

Усвідомлюючи те, що приватний бізнес не зможе забезпечити повноцінне фінансування інноваційних досліджень, уряди багатьох країн проводять своєрідне заміщення приватного фінансування державним.

Досить поширеними є інвестиції у сферу досліджень і розробок: так, Норвегія виділила понад 1,8 млрд крон на гранти для проведення

досліджень, Швеція фінансує університетські дослідницькі програми на рівні 5 млрд, а публічні – 3 млрд шведських крон.

Таблиця 3

Частка фінансування окремих секторів
національної економіки в пакетах фіскальних стимулів
країн ОЕСР у 2009 р.*

Країна	Інфраструктура	Наука, інновації, R&D	Освіта	Екологічні технології
Австралія %ВВП	AUD 9700 млн 0,82%	AUD 2900 млн 0,25%	AUD 15 700- 17 000 млн до 1,4%	AUD 5700 млн 0,48%
Канада %ВВП	CAD 20 300 млн 1,27%	CAD 800 млн 0,05 %	CAD 1900 млн 0,12%	CAD 2800 млн 0,18%
Чилі %ВВП	USD 700 млн 0,50%	USD 8,8 млн 0,01%	USD 147 млн 0,10%	USD 0,0%
Фінляндія %ВВП	EUR 910 млн 0,48%	EUR 25 млн 0,01%	EUR 30 млн 0,02%	EUR 38 млн 0,02%
Німеччина %ВВП	EUR 11 500 млн 0,50%	EUR 1400 млн 0,10%	EUR 14 500 млн 0,60%	EUR 5700 млн 0,20%
Норвегія % ВВП	NOK 3800 млн 0,16%	NOK 170 млн 0,01%	NOK 270 млн 0,01%	NOK 1600 млн 0,06%
Швеція %ВВП	SEK 8600 млн 0,27%	SEK 9000 млн 0,29%	SEK 500 млн 0,016%	SEK 2000 млн 0,06%
Польща %ВВП	PLN 91 300 млн 0,072%	PLN 16 800 млн 0,013%	н/д н/д	PLN 2500 млн 0,002%
Португалія %ВВП	EUR 50 млн 0,03%	EUR 224 млн 0,13%	EUR 682 млн 0,41%	EUR 260 млн 0,16%
США %ВВП	USD 100 000 млн 0,70%	USD 16 000 млн 0,11%	USD 83 000 млн 0,58%	USD 59 000 млн 0,41%

* складено за даними джерела: [4]

У країнах – членах ОЕСР дуже популярними є податкові стимули для розвитку наукової та інноваційної діяльності. Використовуються різноманітні схеми, та найтиповішою є надання податкових кредитів на дослідження й розробки.

Деякі заходи, здійснювані у Європі, скеровані на рівень зайнятості в дослідницькій сфері, передусім для запобігання втраті інтелектуального потенціалу і уникнення тимчасової незайнятості кваліфікованих працівників. Італія ввела стимули через оподаткування

доходів науковців, які мешкали за кордоном і повернулись у країну. Ці заходи передбачають установлення твердої ставки оподаткування на рівні 10,0% для доходів дослідників і його звільнення від деяких місцевих податків.

У багатьох країнах світу введено схеми щодо підтримання фірм і підприємництва, особливо малого й середнього бізнесу. Такі заходи включають податкові канікули, ініціативи, покликані заповнити розриви ліквідності (переконування банків продовжувати кредитувати бізнес, урядові гарантії під кредити або безпосередньо кредити малому бізнесу, кредитні гарантії для експорту), спрощення і прискорення адміністративних процедур, плани прийняття на роботу, що дають змогу малому й середньому бізнесу уникати тимчасових звільнень, спрямування держзакупівель до малих та новостворених фірм із забезпеченням швидкої оплати рахунків.

Доволі часто уряди діють через фінансові інститути. Приватні банки отримують додаткове урядове фінансування для спрямування цих коштів на фінансування малого інноваційного бізнесу. Деякі країни (зокрема, Фінляндія, Угорщина) направляють значні кошти на фінансування венчурного капіталу. В таких країнах, як Австралія, Австрія, Данія, Франція, Німеччина, Люксембург, Іспанія, Швеція, Нова Зеландія й Великобританія, податкові заходи було запроваджено для розв'язання проблем ліквідності на малих та середніх підприємствах. Вони включали податкові знижки (ПДВ, податок на прибуток корпорацій) або відстрочення платежів, прискорену амортизацію, прискорену компенсацію ПДВ (щомісяця, а не щороку). Отже, навіть у період дефіциту фінансових ресурсів уряди провідних країн світу продовжують підтримувати інноваційно активні підприємства.

Висновки. З урахуванням вищевикладеного, підтримка економіки України й підвищення її інноваційного рівня мають здійснюватися шляхом: збільшення обсягів кредитування малого й середнього бізнесу (у сфері виробництва товарів) із залученням бюджетних коштів та використанням вітчизняної банківської системи. Кредити мають надаватися підприємствам пріоритетних видів економічної діяльності згідно з критеріями кредитоспроможності, установленними банками, але за нижчими процентними ставками й вимогами застави; визначення на рівні уряду пріоритетних видів

економічної діяльності, які повинні мати такі важливі характеристики: високий потенціал для запровадження інновацій, великий вплив на суміжні види економічної діяльності, широкі потенційні ринки збуту продукції. До таких видів економічної діяльності, на нашу думку, мають увійти сільське господарство, хімічна й нафтохімічна промисловість, виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції, металургійне виробництво й виробництво готових металевих виробів, машинобудування, збирання, очищення та розподілення води, діяльність у сфері інформатизації, охорона здоров'я й надання соціальної допомоги; запровадження найефективніших фіскальних стимулів зокрема тих, що містять якомога меншу кількість ланок перерозподілу й розв'язують проблеми підприємств із грошовими потоками (про що свідчить практика розвинених країн).

Ефективним рішенням було б застосування прискореної амортизації для нових основних фондів малих і середніх підприємств, а також перегляд функціонування податкових кредитів для їх переорієнтації на технічне оновлення пріоритетних галузей економіки навіть за рахунок імпортного обладнання і проведення прикладних досліджень і розробок на самих підприємствах; здійснення урядових замовлень і закупівель у вітчизняних підприємств (особливо малих і середніх) для запровадження великих інфраструктурних проектів. Наприклад, такими проектами в Україні є чемпіонат Європи з футболу 2012 р., модернізація газотранспортної системи.

Запропоновані заходи державної фіскальної політики будуть ефективним інструментом не лише підвищення інноваційного рівня підприємств, а й розвитку вітчизняної економіки загалом.

1. Статистичний збірник України За 2011 рік // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Policy Responses to the Economic Crisis: Investing in Innovation for Long-Term Growth // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/59/45/42983414.pdf>
3. Fiscal Packages Across OECD Countries: Overview And Country Details // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nens.it/_publicfile/OECD%20Fiscal%20packages%20across%20OECD%20countries.pdf
4. Policy Responses to the Economic Crisis: Investing in Innovation for Long-Term Growth // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/59/45/42983414.pdf>